

UDK 272-788-055.2"1945/1965"(497.16)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. 3. 2012.

Prihvaćeno za objavljivanje: 1. 6. 2012.

RIMOKATOLIČKE REDOVNICE U CRNOJ GORI 1945-1965.*

Zvezdan FOLIĆ, Podgorica (Crna Gora)

Autor na osnovu arhivalija državne i crkvene provinijencije, rekonstruiše uzroke dolaska i forme rada rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori nakon završetka Drugog svjetskog rata. Postojalo je više razloga za masovni dolazak časnih sestara u Crnu Goru. Prvenstveno je taj iznuđeni »transfer« bio uslovljen marksističkom ideologijom koju su jugoslovenske vlasti nerijetko sprovodile na rigidan način. Takav odnos prema rimokatoličkim redovnicama bio je posebno izražen u zapadnim jugoslovenskim republikama (Hrvatska, Slovenija). Izložene šikaniranju i otpuštanju iz zdravstvenih ustanova, veliki broj ovih redovnica skrasio se u Crnoj Gori kojoj je nedostajalo obrazovanog medicinskog kadra. Svaki pokušaj protjerivanja rimokatoličkih redovnica iz Crne Gore, sprečavala je crnogorska politička elita koja je veoma cijenila njihove sposobnosti i revnost ispoljene u zdravstvenim ustanovama. Taj respekt zaslužile su i zbog požrtvovanosti i topline koje su ukazivale svakom bolesniku. Time su postale i najbolje apologete Rimokatoličke crkve u Crnoj Gori.

KLJUČNE RIJEČI: *rimokatoličke redovnice, sestre sv. Križa, franjevke Bezgrešnog začeca, Crna Gora, Hrvatska, Slovenija.*

Izraz *redovnici* u nomenklaturi Rimokatoličke crkve ograničen je kanonskim pravom na one koji daju javni zavjet. Taj zavjet može biti svečani ili obični i odnosi se na kleričke osobe (muške i ženske) koje se obavezuju na siromaštvo, poslušnost i čednost. Redovnici borave u tijesno povezanim grupama, obično u samostanima, a njihov život mora se brižljivo regulisati kako bi se obezbijedilo poštovanje normativnog ideala te ustanove i kako bi se održala kompaktnost zajednice. Redovno nose naziv po svom osnivaču, od kojeg zavisi svrha, red i stil življenja. Spoljni znak njihovog prepoznavanja i razlikovanja predstavlja odjeća.¹

Dugo se u velikim religijskim tradicijama svijeta, od žena, po pravilu očekivalo da imaju religijsku i društvenu ulogu koja je sekundarna u odnosu na mušku. S ovim konzerva-

* Rad se objavljuje na izvornom jeziku autora.

¹ *Enciklopedija živih religija*, Beograd, 1992., str. 478, 584–585.

tivnim pristupom najprije je raskinula Rimokatolička crkva. Nastojeći da proširi oblike djelovanja i tako ostvari što veći upliv u društvenom životu, Rimokatolička crkva je u 18. vijeku oslobodila svoje redovnice strogog i zatvorenog manastirskog života. Velike zasluge za ovaj preokret pripadaju Meri Vord (osnivačice Instituta blažene Deve Marije), Lujzi de Marijak, osnivačice milosrdnih (časnih) sestara i Vensenu de Polu (1581-1660.), francuskom rimokatoličkom svešteniku i utemeljitelju reda vinsencijanaca i časnih sestara, koji je kanonizovan 1737. godine.²

Ova promjena je uzrokovala nastanak velikog broja zajednica časnih i milosrdnih sestara. One mogu da se bave poučavanjem, društvenim radom i da budu bolničarke. To je, pored ostalog, bilo od izuzetno velikog značaja na popularisanju tendencija Rimokatoličke crkve. Na cjelokupnom misionarskom polju, Rimokatolička crkva je sredinom 20. vijeka mogla da računa na 26.000 svještenika, 10.000 braće pomoćnika i čak 66.000 redovnica. Reputacija i humanost rimokatoličkih misija počivala je na sljedećim ustanovama: 3.000 bolnica sa 70.000 kreveta, 250 bolnica za inficirana lica sa 80.000 bolesnika, 3.000 apoteka za socijalno ugrožena lica, 2.000 sirotišta sa 95.000 siročadi, 330 staračkih domova sa 18.000 staraca i 50.000 škola sa pet miliona učenika.³ Funkcionisanje navedenih ustanova u dobroj se mjeri temeljilo na samoprijegornom, karitativnom i stručnom radu rimokatoličkih redovnica.

* * *

Na tlu Crne Gore koje je, pored ostalih vjerskih zajednica, pod duhovnom jurisdikcijom Barske nadbiskupije i Kotorske biskupije, rimokatoličke redovnice egzistiraju još od srednjeg vijeka. Težnju ka sjedinjenju s Bogom ili hrišćanskom savršenstvu putem vjere, nade i ljubavi gajile su benediktinke, dominikanke, klarise i franjevke. One su se uglavnom bavile kontemplativnim životom.⁴ Više razloga uticalo je na drastično umanjenje broja rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori. Strah od sve snažnijih antikatoličkih strujanja, a naročito osmansko osvajanje Bara (1571.) uticali su na nevoljni odlazak časnih sestara sa područja Barske nadbiskupije. Rimokatoličke redovnice i dalje su djelovale u Boki Kotorskoj, ali je tek 20. vijek omogućio renesansu i nove forme rada ženskog redovništva u Crnoj Gori.⁵

Sestre sv. Križa hrvatske provincije predstavljale su prvu zajednicu rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori, čija je aktivnost u znatnoj mjeri bila ispunjena socijalnom dimenzijom. Kolijevka ove Družbe milosrdnih sestara je u Švajcarskoj, a njen stvoritelj je kapucin Teodozije Florentini. Zahvaljujući pronicljivosti i dobrohotnosti đakovačkog biskupa Josipa Juraja Štrosmajera, deset ovih sestara je 1868. godine stiglo u Đakovo. Njihova stručnost i revnost nije prošla nezapaženo ni od strane kotorskog biskupa Franja Uccelinia Tice. Na molbu biskupa Uccelinia, sestre sv. Križa su se 1900. godine našle u Boki Kotorskoj.

---

² *Isto*, str. 585, 781.

³ Arhiv Jugoslavije Beograd (dalje – AJ), 144-57-453, Elaborat Savezne komisije za vjerska pitanja od I. II 1961.

⁴ Lenka Blehova ČELEBIĆ, *Žene srednjovjekovnog Kotora*, Podgorica, 2002., str. 246–260.

⁵ Biskupski arhiv Kotor (dalje – BAK), nesređena građa, Časne sestre u Boki Kotorskoj.

Svoju službu započele su početkom decembra 1900. godine kao njegovateljice u Zavodu bolesnih i nemoćnih staraca (ubožnica) u Dobroti kod Kotora. U zavodu su od samog početka rada, osim rimokatolika, primani i njegovani starci pravoslavne vjeroispovijesti.⁶ Takav odnos bio je u skladu s ekumenskim duhom i potvrdio je da sestre sv. Križa posjeduju i ovu evanđeosku vrlinu. Glavni ton takvom humanom radu davala je Georgija Pačarić, prva poglavarica ove zajednice koja je u zavodu radila 30 godina.⁷

Drugi zavod sestara sv. Križa osnovan je 1903. godine u Herceg Novom. I ovog puta je presudan razlog za njihov dolazak bilo insistiranje kotorskog biskupa Uccelinia. Redovnice su stigle s namjerom da se posvete edukovanju djevojaka. Vremenom je dijapazon njihovog rada bio proširen. One su odgajale mladež iz Boke Kotorske i Crne Gore, ne praveći razlike među polovima i vjeroispovijestima. U klupama zavoda, pored rimokatolika, nalazili su se i učenici pravoslavne vjeroispovijesti.⁸

Pored njegovanja starijih osoba i vaspitno-obrazovnog rada, sestre sv. Križa su u balkanskim ratovima (1912-1913.) ispoljile spremnost i na najveću žrtvu. U lazaretima na Cetinju, Podgorici i kod Taraboša u blizini ratnih okršaja, rimokatoličke redovnice su brinule za više od sedam hiljada crnogorskih ranjenika. Vlast na Cetinju je bila naprosto fascinirana požrtvovanošću i hrabrošću sestara sv. Križa. Zato ih je kralj Nikola I Petrović darivao diplomom i odlikovao Ordenom Danilovog reda (Orden za nezavisnost Crne Gore).⁹

Marljive, bodre i savjesne, časne sestre su ubrzo zadobile simpatije građana u sredinama u kojima su radile. Svojim dugogodišnjim djelovanjem i ekumenskim držanjem posebno se isticala redovnica Georgija Pačarić. Prigodom njenog 25-godišnjeg djelovanja u Dobroti tamošnje Kolo srpskih sestara odlikovalo je Georgiju Pačarić 27. marta 1926. spomenkrstom jer »...za vrijeme od toliko godina nije nikada došlo do zađevica između sestara, između nje i pravoslavni, **jer se istom ljubavi brinula za inovjerce kao i za pripadnike svoje vjeroispovijesti**« (podvukao Z.F.).¹⁰

Sestre sv. Križa bile su veoma omiljene i u Herceg Novom. O tome rječito govori popularnost zavoda kojeg su vodile. Blagodareći entuzijazmu, taktu i vještini zaposlenih, broj učenika u zavodu se konstantno povećavao. Uoči Drugog svjetskog rata, zavod je imao oko 200 učenica i učenika koji su pohađali zabavišta, osnovnu i građansku školu.¹¹

U Boki Kotorskoj skrasila se i družba **Služavki Malog Isusa**. Ove rimokatoličke redovnice dospjele su u Perast 1904. godine. Bile su smještene u zgradi bivšeg franjevačkog samostana. Tu su otvorile osnovnu školu koja je radila do 1941. godine. Ponajviše prosvjetnim radom bavile su se i milosrdne sestre **Sv. Vinka Paulinskog** koje su takođe egzistirale u Boki Kotorskoj.¹²

* * *

⁶ *Isto*; 100 godina prisutnosti sestara sv. Križa u Boki Kotorskoj, Perast, 2000., str. 9-14.

⁷ 100 godina prisutnosti, str. 16.

⁸ Državni arhiv Cetinje (dalje – DAC) f. Ministarstva prosvjete NR Crne Gore, k-4, br. 325/46.

⁹ 100 godina prisutnosti, str. 17.

¹⁰ *Isto*, str. 16.

¹¹ DAC, f. Ministarstva prosvjete NR Crne Gore, k-4, br. 325/46.

¹² BAK, nesredena građa, Časne sestre u Boki Kotorskoj.

Poslije 1945. godine, radikalno je izmijenjen društveno-politički okvir u kome su obitavale vjerske zajednice u Jugoslaviji. Baštineći marksističko učenje, jugoslovenski komunisti su gledali na religiju kao opterećujuće nasljeđe buržoaske prošlosti i ometajući faktor društvenog i političkog života. Stoga je, naročito u obrazovni sistem, trebalo unijeti »naučne« poruke marksizma i lenjinizma. Slikovito rečeno, vjerske zajednice su tretirane kao gnijezdo starog mentaliteta u sukobu s novim duhom vremena i intencijom oblikovanja »novog čovjeka«. Pravno uporište takvim tendencijama bio je prvi Ustav FNRJ proglašen 31. januara 1946. godine. U njemu je, mimo drugog, naglašeno da je crkva odvojena od države, a škola od crkve.¹³ Ovo su u suštini gledano, bili liberalni principi, ali skepsu u iskrenost njihovog sprovođenja u praksi, pored ideološke obojenosti zakonodavca podgrinjivali su nedovoljno precizni i nedorečeni zakonski paragrafi.

Inaugurisanje novih društvenih odnosa direktno se odrazilo i na poziciju rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori. Njihov djelokrug rada bivao je sve uži. Intenzivno vršena laicizacija školstva nije dozvoljavala rad škola koje su osnovale časne i milosrdne sestre. Ovo nije bio kraj njihovih nevolja. Odlukom Ministarstva prosvjete NR Crne Gore od 17. IX. 1946. godine, razriješene su učiteljske dužnosti Elekta Laštuvka i Nivarda Birdić, redovnice sv. Križa iz Herceg Novog. Ova odluka racionalizovana je na poželjnom tumačenju nadležnih vlasti, budući da pomenute redovnice nijesu predavale vjeronauku, niti su njihova predavanja odstupala od predviđenog nastavnog plana i programa. No i pored svega, Niko Pavić, crnogorski ministar prosvjete bio je izričit u svom naumu. Jedan od njegovih neubjedljivih razloga sastojao se u tome da odjeća časnih sestara djeluje destimulativno na školsku omladinu.¹⁴ Uskoro je i ostalim sestrama sv. Križa bio zabranjen rad u državnim školama. Čak im je bilo onemogućeno da podučavaju djecu u muzičkoj kulturi.¹⁵

Djelokrug javnih aktivnosti rimokatoličkih redovnica naglo se sveo samo na pružanje medicinskih usluga u bolnicama u Boki Kotorskoj. Ovaj vid djelovanja dopušten im je isključivo iz pragmatičnih razloga, pošto je u crnogorskom zdravstvu vladala opšta oskudica medicinskih sestara.¹⁶

Sasvim iznenada, broj rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori počeo je od decembra 1946. da se uvećava. Bila je to posljedica istorijske nevolje, a ne slobodnog opredjeljenja časnih sestara. Zapravo, slovenačke vlasti, pošto su raspolagale potrebnim medicinskim osobljem, otpočele su s masovnim otpuštanjem rimokatoličkih redovnica iz svojih zdravstvenih ustanova. Tako je 31. januara 1946. uručen otkaz za 22 časne sestre iz družbe **franjevki Bezgrešnog začeca** koje su radile kao bolničarke u sanatorijumu Golnik. Baš u to vrijeme na specijalizaciji za tuberkulozu pluća u Golniku boravio je Cvjetko Popović, ljekar iz Cetinja. Popović je nešto docnije trebalo da preuzme upravljanje u sanatorijumu za tuberkulozu pluća na Cetinju kojem je nedostajalo adekvatnog medicinskog kadra. Uvjerivši se u savjesnost i sposobnost časnih sestara, on je zatražio od njihove uprave da mu ustupe deset franjevki koje bi zaposlio u sanatorijumu na Cetinju. Ni uprava Provinci-

---

¹³ *Ustav FNRJ*, Beograd, 1946.

¹⁴ DAC, f. Ministarstva prosvjete NR Crne Gore, k-4, br. 325/46

¹⁵ *100 godina prisutnosti*, str. 142–143.

¹⁶ Arhiva Ministarstva vjera Crne Gore (dalje – AMVCG), nesređena grada, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori za 1949. godinu.

je, ni časne sestre nijesu bile oduševljene ovom ponudom, jer je za njih unutrašnjost Crne Gore bila neprivačno stanište od kojeg su zazirale. Popović je pak bio istrajan. Uspio je da za ovu namjenu izdjevstvuje dozvolu Ministarstva zdravlja NR Crne Gore, kao i da ubijedi barskog nadbiskupa dr. Nikolu Dobrečića da se angažuje na dolasku časnih sestara na Cetinje. Ta učestala nastojanja proizvela su željeni efekat. Uprava Provincije je u oktobru 1946. godine prihvatila ponuđeni poziv. Prva ekipa sastavljena od deset sestara franjevki, poslije niza peripetija i teškoća u putu, stigla je na Cetinje 9. XII. 1946. godine.¹⁷

Rimokatoličkim redovnicama je na ulazu u cetinjski sanatorij priređen srdačan prijem. Dočekao ih je dr. Vojo Medin, upravnik bolnice s ostalim osobljem, te velik broj bolesnika. Časne sestre su bile smještene u potkrovlje bolnice. Njihov dolazak izazvao je i iznenađenje kod građana Cetinja. Oni su, nakon početne zatečenosti, bili obradovani prisustvom rimokatoličkih redovnica u svojoj sredini od kojih su očekivali mnoga dobra djela.¹⁸

Početni boravak franjevki Bezgrešnog začeca na Cetinju, i pored povremenih nevolja, bio je uglavnom snošljiv. Njima su se krajem proljeća 1947. godine pridružile i 12 časnih sestara sv. Križa. One su ordinirale u cetinjskoj bolnici Danilo I. Izvjesne teškoće koje su pratile rad ovih redovnica u hodu su bile nadilažene. Časne sestre su bile preokupirane svojom službom i njoj su se potpuno predavale. Ona se u najkraćem može sažeti u sljedećem – njega i bodrenje bolesnika. Toplinom, humanošću i umijećem brzo su zadobile simpatije ne samo medicinskog osoblja i pacijenata, već i mnogih građana Cetinja. Otuda ih je veoma neprijatno iznenadila odluka nadležnih vlasti u Crnoj Gori iz 1949. godine, da sestre sv. Križa moraju napustiti cetinjsku bolnicu.¹⁹ Motivi ove odluke nijesu nam iz dostupne građe dokučivi.

Rimokatoličke redovnice su i narednih godina dolazile u Crnu Goru. Takvo stanje proishodilo je zbog proganjanja i otpuštanja rimokatoličkih redovnica iz zdravstvenih i socijalnih ustanova u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini.²⁰ Položaj rimokatoličkog sveštenstva bio je u tom periodu, a i kasnije, vanredno težak jer se njihova institucija tretirala kao »anacionalna snaga« zbog svog eksteritorijalnog statusa. Kulminaciju tog izvitoperenog shvatanja predstavljao je režirani proces i osuda zagrebačkog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca.²¹ Ovaj događaj je u dužem razdoblju determinisao odnose između jugoslovenskih vlasti i Rimokatoličke crkve. Kako bilo, talas proskripcije na Rimokatoličku crkvu nikad se nije potpuno umirio za sve vrijeme postojanja socijalističke Jugoslavije.

Izložene šikaniranju u zapadnim jugoslovenskim republikama, časne sestre su pronašle utočište i u Crnoj Gori. Bio je to jedan od najcjelishodnijih izlaza iz krajnje nezavidne situacije. Latentni manjak medicinskog osoblja u Crnoj Gori uslovio je da sposobnosti časnih sestara dobiju sve više na značaju i težini. One su svoje znanje i dobrodušnost u 1951. godini demonstrirale u bolnicama u Kotoru, Risnu, Herceg Novom, Baru, Cetinju i

¹⁷ *50-godišnjica dolaska sestara franjevki Bezgrešnog začeca*, Cetinje, 1996., str. 22–32.

¹⁸ *Isto*, str. 33–34.

¹⁹ *Isto*, str. 40–45.

²⁰ AMVCG, nesređena građa, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja u NR Crnoj Gori za 1951. godinu.

²¹ *Proces Alojziju Stepincu, dokumenti* (priredio Marina ŠTAMBU-ŠKALIĆ, Josip KOLANOVIĆ i Stjepan RAZUM), Zagreb, 1997., passim; Zvezdan FOLIĆ, »Kotorska biskupija 1945–1962 (prilog pitanju)«, u: *Hrvatsko-crnogorski dodiri/crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja. Zbornik radova* (ur. Lovorka ČORALIĆ), Zagreb, 2009., str. 562–565.

Titogradu, a od 1954. i u Brezoviku kod Nikšića. Takođe su radile i u Domu staraca u Pe-rastu. Ovim poslom pretežno su se bavile sestre sv. Križa i franjevke Bezgrešnog začeca.²² Manje je poznato da su od 1953. godine najbrojniju kategoriju svještenstva u Crnoj Gori činile rimokatoličke redovnice. Njih je bilo 84, a poređenja radi, broj rimokatoličkih svještenika iznosio je 31, pravoslavnog klera 53, dok je islamskih svještenika bilo svega 23.²³ Osim toga, proces sekularizacije je Crnu Goru zahvatio mnogo više od ostalih jugosloven-skih republika. Prema popisu iz 1953. u Crnoj Gori je bilo 31,5 % ateista i taj procenat bio je dva i po puta veći od jugoslovenskog prosjeka.²⁴ Daleko najveći broj ateista poticao je iz redova bivših pravoslavaca. Takav trend upečatljivo govori koliko je rasprostranjenost klasične religioznosti, ali i tradicionalne konfesionalnosti, u socijalističkoj Crnoj Gori bio određen društvenim životom, odnosno socijalnom produkcijom svetog.

Rimokatoličke redovnice u Crnoj Gori, uprkos nepovoljnom društvenom ambijentu, ni-jesu zapostavljale svoje vjerske dužnosti. One su ostajale vjerne uzvišenim redovničkim idealima, odnosno geslu koje glasi: »...živjeti usred svijeta u neprestanoj povezanosti s Bogom i biti ondje gdje nas Crkva treba«. Odbile su 1954. godine da izvrše odluku Mini-starstva zdravlja Crne Gore, kojom je bilo predviđeno da u bolnicama mogu raditi samo lica u građanskom odijelu.²⁵ Na taj način su prebrodile jedno od najtežih iskušenja od kada su stigle u Crnu Goru. Istrajno i nepokolebljivo su pokazale da križ i odora nemaju zamjenu.

Savezni organi su od 1954. preporučivali republičkim vladama (izvršnim vijećima) da se što više orijentišu na uklanjanje časnih sestara iz zdravstvenih ustanova, odnosno da se što više posvete školovanju medicinskog kadra. Ovo htijenje vrlo su agilno sprovodile hrvatske, slovenačke i bosanskohercegovačke vlasti. Posebno rigidan stav prema Rimo-katoličkoj crkvi i njenom svještenstvu imao je Ivan – Stevo Krajačić, hrvatski ministar unutrašnjih poslova. Svoje mišljenje o tom problemu eksplicitno je iznosio na sjednicama Odbora za unutrašnju politiku Saveznog izvršnog vijeća. Ovo tijelo je okupljalo najemi-nentnije političare iz svih jugoslovenskih republika, a njegov predsjednik bio je Aleksan-dar Ranković, potpredsjednik SIV-a i šef jugoslovenske tajne policije.²⁶

---

²² AMVCG, nesređena građa, Spisak časnih sestara na teritoriji NR Crne Gore 1951. godine.

²³ AMVCG, nesređena građa, Spiskovi pravoslavnih, rimokatoličkih i islamskih svještenika u Crnoj Gori 1953. godine. AJ, 144-5-85, Brojno stanje svještenika u FNRJ 1953. godine.

²⁴ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1953, kw. I, Beograd, 1959., str. 278–286.

²⁵ AMVCG, nesređena građa, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja u NR Crnoj Gori za 1954. godinu.

²⁶ Aleksandar Ranković je do 1966. godine bio jedan od najbližih saradnika Josipa Broza Tita, neprikosno-venog jugoslovenskog lidera. Predstavljao je oličenje centralističke struje u jugoslovenskom rukovodstvu koja nije dopuštala veću samostalnost republikama. Njegova tajna policija vršila je represiju nad političkim protivnicima, a oštrica njenih napada bila je posebno usmjerena prema Albancima na Kosovu i Metohiji. Više o tome: Branko HORVAT, *Kosovsko pitanje*, Zagreb, 1988.; Radmila RADIĆ, *Država i vjerske zajed-nice 1945–1970*, knj. II, Beograd, 2002.; Venceslav GLIŠIĆ, *Susreti i razgovori, prilozi za biografiju Petra Stambolića*, Beograd, 2010. Ranković je, ipak, na sjednicama Odbora za unutrašnju politiku SIV-a imao tolerantniji stav prema vjerskim zajednicama od većine članova ovog tijela. Jednu od tih sjednica održane u martu 1959., obilježile su njegove duhovite dosjetke. Zalažući se da oba roditelja moraju odobriti krštenje svog djeteta, Ivan Stevo Krajačić je naveo primjer sekretara komiteta u Velikoj Gorici koji, navodno, nije znao da su mu žena i tašta odvele dijete na krštenje bez njegovog znanja, Ranković je rekao: »Tom sekretaru je slab politički rad u njegovoj sopstvenoj kući«. Kada je Njegoslav Ocokoljić brzopleto tražio da sastanci vjerskih predstavnika, kao i sjednice crkvenih odbora budu javni i sa slobodnim pristupom svakog zain-teresovanog građanina, Ranković je uzvratilo: »Pa neće te valjda pustiti da prisustvuješ biskupskoj konferen-

Kad god bi se na sjednicama Odbora za unutrašnju politiku SIV-a, dotakla problematika Rimokatoličke crkve, Krajačića je obuzimala netrpeljivost, gorčina, jed. Pri tome nije mario za oštrinu svojih nerijetko prizemnih kvalifikacija i neugasivih predrasuda. Na sjednici ovog tijela od 1. IV. 1959. Krajačić je bez ustezanja rekao i sljedeće: »Kada se govori o rimokatoličkoj crkvi, niko više nije internacionalan nego ovi gadovi iz rimokatoličke crkve. Oni imaju svemoguću vezu.«²⁷ Nastavio je u sličnom tonu i stoga je bio upozoren da svoje ocjene i način rada upodobi intencijama saveznih vlasti.²⁸

Komisija za vjerska pitanja u Crnoj Gori je od kraja 1955. godine sa poslovičnom opreznosti koja je na momente prelazila u veliku zabrinutost, posmatrala na porast kadra i djelovanje rimokatoličkih redovnica u svojoj republici. Časnim sestrama je pripisano da pored pružanja medicinske pomoći, utiču na rimokatoličke vjernike da se pridržavaju vjerskih dužnosti, popularišu časove vjeronauke, forsiraju rad crkvenih horova. Ove pojave, koje su u ondašnjem političkom kontekstu smatrane velikim grijehovima, bile su najprisutnije u Boki Kotorskoj.²⁹

Privrženost svojoj instituciji od strane časnih sestara, naročito je nervirala Sima Radunovića, sekretara Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori. Radunović se zbog toga obraćao saveznom i republičkim organima, a u izvještaju od 5. I. 1956. oporo je konstatovao: »Jedino u Crnoj Gori rade po bolnicama u svojim odorama (časne sestre – prim. Z.F.). Našle su jedino utočište u Crnoj Gori i zato »sele« iz Hrvatske i Slovenije u naše Primorje. To im je zadatak od njihove centrale iz Austrije koja im naređuje: ili u Dobrotu – Boka ili tražite preseljenje za Egenburg – Austrija. Njima treba uz pomoć masovnih organizacija na terenu onemogućiti boravak u Crnoj Gori, kao i ne dozvoliti boravak onima koji dolaze, koristeći naše zakonske propise.«³⁰ Ove ishitrene ideološko-političke ocjene prosljedene su i Izvršnom vijeću NR Crne Gore.³¹

Najistaknutiji crnogorski političari, prvenstveno Blažo Jovanović, predsjednik Skupštine, Filip Bajković, predsjednik vlade i Andrija Mugoša, potpredsjednik Skupštine, nijesu bezrezervno prihvatili mišljenja Komisije za vjerska pitanja o načinu rješavanja problema rimokatoličkih redovnica. Cijeneći njihov rad u zdravstvenim ustanovama, crnogorska politička elita je ovom pitanju prilazila znatno fleksibilnije. Konkretnije je rečeno, pragmatični motivi nadilazili su ideološka poimanja i to je bio ključni razlog da se rimokatoličke redovnice zadrže u Crnoj Gori.³²

ciji«. AJ, 144-40-333, Stenografske bilješke sa sjednice Odbora za unutrašnju politiku SIV-a održane 28. i 29. marta 1959. godine.

²⁷ AJ, 144-32-324, Sjednica Odbora za unutrašnju politiku SIV-a 1. IV. 1959.

²⁸ Na Krajačićev nagovor, službenik unutrašnjih poslova Hrvatske je zaprijetio nadbiskupu Franju Šeperu da će u zgradu zagrebačke nadbiskupije postaviti milicijsku stanicu ukoliko dr. Alojzije Stepinac nastavi sa svojim neprijateljskim radom. Ova optužba je bila neosnovana, jer je Stepinac, ozbiljno bolestan, u tišini rodnog Krašića provodio svoje zadnje dane. Zbog grubog pritiska na Šepera koji je pokazivao želju za kurtoaznom saradnjom s jugoslovenskim vlastima, reagovao je Svetislav Stefanović, zamjenik šefa savezne UDB-e. Krajačić je na ovu kritiku, jetko odgovorio: »Ja to ne vidim iz Zagreba, a ti vidiš iz Beograda«. AJ, 144-32-324.

²⁹ AJ, 144-15-129, Komisija za vjerska pitanja NR Crne Gore – Saveznoj komisiji za vjerska pitanja 5. I. 1956.

³⁰ Isto.

³¹ AMVCG, Komisija za vjerska pitanja NR Crne Gore – Voju Biljanoviću, potpredsjedniku Izvršnog vijeća NR Crne Gore 4. II. 1956.

³² Izjava Andrije Mugoše data autoru ovih redova u oktobru 2004. godine.

Interesantno je da je Vuko Radović, predsjednik Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori, skriveno od očiju javnosti, odavao priznanje časnim sestrama za njihov rad u zdravstvenim ustanovama. Radović je na sjednici Savezne komisije za vjerska pitanja održane 23. XII. 1957. izjavio da rimokatoličke redovnice »...obavljaju svoj posao perfektno«.³³

Posmatrajući ovaj problem isključivo kroz ideološku optiku, Simo Radunović je i dalje iznosio negativno stanovište prema djelovanju rimokatoličkih redovnica u Crnoj Gori. Taj animozitet je otvoreno iznio u izvještaju Komisije za vjerska pitanja u Crnoj Gori za 1958. godinu. Radunovića je, pored ostalog, veoma ozlojedila činjenica da su zdravstveni radnici i službenici sanatorijuma u Brezoviku kod Nikšića pomagali časnim sestrama da urede kapelu u tamošnjoj bolnici.³⁴ Ova solidarnost rječitije od svega govori o popularnosti koje su uživale rimokatoličke redovnice u Brezoviku, ustanovi u kojoj nije bilo rimokatolika.

S Radunovićevim namjerama korenspodirala je i želja dr. Petrovića, novog upravnika sanatorijuma u Brezoviku. Dr. Petrović je ultimativno zahtijevao nove uniforme za personal bolnice, što je direktno pogađalo poziciju časnih sestara. One su bile jednodušne u odluci da ne odlažu svoju redovničku odjeću i po cijenu otpuštanja iz službe. Njihovu odluku podržali su i bolesnici u Brezoviku. Arogantan odnos dr. Petrovića naišao je na neodobravanje u Ministarstvu zdravlja Crne Gore. Uviđajući da bi otkaz časnim sestrama nanio veliku štetu uspješnom funkcionisanju sanatorijumu u Brezoviku, Ministarstvo zdravlja je donijelo rješenje u kojem se daje otkaz dr. Petroviću.³⁵ Time je odgovoran i znalački rad časnih sestara dobio satisfakciju i od najmeritornijeg tijela u Crnoj Gori.

Zapošljavanje građanskih lica u crnogorskim zdravstvenim ustanovama nije se odvijalo predviđenom dinamikom. Zato su vrata i dalje bila širom otvorena za nove dolaske rimokatoličkih redovnica. Njihov broj je permanentno rastao, pa je 1963. godine u Crnoj Gori bilo 142 časne sestre. Od toga je u zdravstvenim i socijalnim ustanovama radila 101 redovnica, dok su ostale bile usredsređene na održavanje svojih objekata.³⁶

Crna Gora je bila veoma privlačna za sestre franjevske Bezgrešnog začeca iz Slovenije i Hrvatske, koje su gotovo neprekidno pristizale. Sjeme bačeno na Cetinju urodilo je obilnim plodom. Pored Provincijalne kuće na Cetinju, franjevske su imale svoje filijale u Dobroti kod Kotora, Đenovićima kod Herceg Novog, Petrovcu, Herceg Novom, Tuzima, Titogradu, Nikšiću i Baru.³⁷ I sestre sv. Križa su, takođe, široko razgranale svoju plemenitu mrežu. Pored Boke Kotorske, bilo ih je i u centralnim djelovima Crne Gore, a od 1958. prisutne su i na sjeveroistoku Crne Gore (Gusinje), tj. u jednom ruralnom području s par stotina rimokatolika.³⁸

Zanimljivo je da je zajednica franjevki ostala jedina družba ove provincije koja je na teritoriji Jugoslavije, pravno i javno, živjela po Konstitucijama svoje Družbe i nosila uniformu svoje ustanove. Bile su to i valjane činjenice koje su uticale da se 1965. godine, Jugoslovenska provincija podijeli na dvije provincije: Slovenačku i Crnogorsku sa sjedištem na Cetinju. Cetinje je, uopšte, bilo kolijevka ove provincije, a časne sestre su u ovom

---

³³ AJ, 144-23-260, Zapisnik sa sjednice Savezne komisije za vjerska pitanja od 23. XII. 1957. godine.

³⁴ AMVCG, Izvještaj Komisije za vjerska pitanja NR Crne Gore za 1958. godinu.

³⁵ *50-godišnjica sestara franjevki*, str. 96.

³⁶ AMVCG, Izvještaj o radu Komisije za vjerska pitanja NR Crne Gore za 1963. godine.

³⁷ *50-godišnjica sestara franjevki*, passim.

³⁸ *100 godina prisutnosti*, str. 11–12.

gradu bile neizmjereno poštovane.³⁹ I ne samo u ovom mjestu, već u svim sredinama i ustanovama u kojima su radile bile su personifikacija za požrtvovanost i ljudsko dostojanstvo.

* * *

Priča o rimokatoličkim redovnicama u Crnoj Gori govori o tome kako su se ideologija i realna politika znale u praksi razilaziti. Ovog puta na obostrano zadovoljstvo. Crna Gora je uspješno prebrodila akutni problem nedostatka medicinskog kadra, dok su časne i milosrdne sestre svojom stručnošću i blagorodnošću predstavljale najbolje apologete Rimokatoličke crkve u najmanjoj jugoslovenskoj republici.

Summary

ROMAN-CATHOLIC NUNS IN MONTENEGRO 1945 – 1965

On the basis of the archival sources of state and ecclesiastical provenience author of this article reconstructs motives and forms of work of Roman Catholic nuns in Montenegro after the Second World War. There were several reasons why nuns came to Montenegro in such a great number. Firstly, this forced “transfer” was motivated by Marxist ideology that was often rigidly performed by the Yugoslav authorities. Such an attitude towards Roman Catholic nuns was particularly notable in the western Yugoslav republics (Croatia and Slovenia). Since they were harassed and discharged from health institutions, many of such nuns came to Montenegro where there was no sufficient health care. Any attempt of further harassment of those nuns in Montenegro was henceforth successfully prevented by the Montenegrin political elites, since they highly appreciated nuns’ proficiency and dedication in the health work. Such a respect they earned by their sacrifices and warmth shown to the each of their patients. With such an approach these nuns became the most prominent apologists of the Roman Catholic Church in Montenegro.

KEY WORDS: *Roman Catholic nuns, sisters of St. Cross, Franciscans of Immaculate Conception, Montenegro, Croatia, Slovenia.*

³⁹ Radosav Vujović, pjesnik iz Cetinja, je preko ovih stihova odao priznanje časnoj sestri:

»Časna ti je dužnost, nek ti na čast služi,
a rod ljudski treba da ti se oduži.
Spavaš i bdiješ vazda u nevolji,
na svijetu nitko ne postoji bolji,
a poziv tvoj časni nek te zadovolji.
Srce tvoje ljudsko, nebom nadahnuto,
Evangeljem svetim na to podstaknuto,
sveti ti je poziv, sveto ti je djelo,
tiho i humano držiš duh i tijelo.«

Zbirka *Za jedinstvo svijeta*, Titograd, 1971.